

УДК 37.09+908+930.9

Н. О. Петрова

Одеський історико-краєзнавчий музей в системі національно-патріотичного виховання та формування народознавчої компетенції студентів-істориків (з досвіду роботи)

У статті зроблено спробу узагальнити досвід співпраці історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова та Одеського історико-краєзнавчого музею у справі національно-патріотичного виховання та формування народознавчої компетенції студентів-істориків. Зазначено основні форми та види роботи викладачів, науковців, музейних працівників.

Ключові слова: патріотичне виховання, народознавча компетентність, музей, університет.

В сучасних умовах існування Української держави особливої актуальності набувають проблеми виховання національно свідомої молоді. Важлива роль в реалізації цієї проблеми належить вищій школі, що й зазначено у Законі України «Про вищу освіту».

Події, що відбуваються в Україні, беззаперечно засвідчують — найгостріше постає сьогодні питання, пов'язане з вихованням патріотизму та формуванням національної свідомості молодого покоління. Основним інститутом, що забезпечує організацію й функціонування всієї системи формування патріотичних якостей, є держава, але важливу роль в цьому процесі відіграють й освітні та культурні установи [2].

Метою даної статті є спроба підвести деякі підсумки співпраці історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова та Одеського історико-краєзнавчого музею в питанні національно-патріотичного виховання та формування народознавчої компетенції студентів-істориків. Слід зазначити, що освітньо-виховна робота музеїв вже була предметом уваги науковців, зокрема, Г. Кожолянка досліджував цей аспект діяльності музеїв Буковини [4]. Зауважимо, що метою нашої статті не є огляд історіографічного доробку з даної проблеми, хоча наявні наукові розвідки здебільшого стосуються роботи шкільних музеїв або музеїв етнографічного профілю.

Питанням національно-патріотичного виховання та формування народознавчої компетенції студентської молоді на історичному

факультеті в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова надається пріоритетне значення. Організація виховного процесу базується відповідно до вимог сучасного розвитку суспільства в Україні, потреб оновлення змісту освіти, системи виховання. Розглядаючи концепцію освіти як процес розвитку творчої особи, ми впроваджуємо педагогічні технології, які б сприяли формуванню соціального середовища, що розвиває, навчає і виховує. Сьогодні актуальні якісно нові підходи, форми організації виховної роботи, відродження її ролі як одного з найголовніших напрямків діяльності вищих навчальних закладів, професорсько-викладацького складу, студентської громадськості. Перебудова навчально-виховного процесу у вищій школі вимагає приведення в дію нових форм впливу на студента, активізації традиційних форм організаційно-виховної, культурно-освітньої роботи серед студентів у новій національній моделі вищої освіти, відпрацювання нових методик та стилю виховання [7].

В Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова вже є певний позитивний досвід по створенню досить цілісної системи національного виховання студентів, і історичний факультет має певний досвід саме в цьому напрямку роботи, слід зазначити, що окремі результати такого досвіду роботи оприлюднені у низці виступів на конференціях та семінарах в Україні та поза її межами, а також у наукових публікаціях [1; 5; 8–10]. Слід зазначити, що цей досвід містить також

достатній компонент окремих видів співпраці з Одеським історико-краєзнавчим музеєм.

Згідно з Законом України «Про музеї та музейну справу» музей — науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини [3]. Співпраця історичного факультету та музею є нагальною потребою, оскільки її відсутність унеможливає підготовку фахового та компетентного історика, який здатен продовжити після навчання трудову діяльність в педагогічній або науковій сфері. Серед форм роботи найбільше сьогодні виділяють музейну педагогіку як надзвичайно актуальну, оскільки практичне застосування новітніх методів і форм роботи у форматі «навчальний заклад — музей» дає відчутні результати в процесі формування знань та вмінь школярів та, у нашому випадку, студентів, у їхньому національно-патріотичному вихованні та формуванні народознавчої компетенції [6].

Головним об'єктом музейної педагогіки часто визначають культурно-освітні аспекти музейної комунікації, тобто особливий підхід до різноманітних діалогових процесів, що відбуваються в музеї, а це ставить завдання участі у формуванні вільної, творчої, ініціативної особистості, здатної стати активним учасником діалогу. Таким чином, музейна педагогіка не тільки узагальнює досвід, а й прогнозує нові методики, створює музейно-педагогічні програми. Завданням музейного педагога на даному етапі є розвиток здатності сприймати музейну інформацію, розуміти мову музейної експозиції. На сьогоднішній день вітчизняний відвідувач музею далеко не завжди поважає культурну спадщину та розуміє її значення і цінність. Завдання музейного педагога — сформувати ціннісне ставлення до культурного надбання, прищепити бажання спілкуватися з музейними цінностями. Необхідними умовами для цього є створення в музеї умов для найбільш ефективної роботи з аудиторією. Незамінним у цьому випадку є використання новітніх інтерактивних технологій, популяризація музейного виховання, залучення різноманітних партнерів. Останнім часом усе більше музеїв запроваджують практичні програми. Пояснюється це тим, що у всіх людей, незалежно від віку, виникає бажання торкнутись руками предметів, у тому числі і музейних. Таким чином людина отримує цілий букет відчуттів, може на дотик оцінити предмет, його фактуру, температуру,

матеріал, форму, відчути неабияку емоційну віддачу.

Освіта і музейна справа, перебуваючи під впливом постійних швидкісних змін у суспільному житті, й самі зазнають певних перетворень. І освітяни, і працівники музеїв мають відповідати тим вимогам, які сучасне суспільство ставить перед системою навчання і виховання підрастаючого покоління.

Музей і навчальний заклад (школа, університет, ін.) в меті своєї діяльності традиційно мають багато спільного: вони прагнуть виховувати почуття патріотизму, свідоме ставлення до надбань світової та вітчизняної науки і культури; розвивати мислення, творчі здібності та певні практичні навички, стимулювати творчу активність особистості тощо. Проте сьогодні, як свідчить досвід України, інколи, замість об'єднатися і спільно реалізовувати навчальні та виховні завдання, музеї і навчальні заклади діють паралельно в одній площині.

Обидві сторони, і музей, і навчальні заклади, зацікавлені в активних партнерських стосунках: музеї залучають нових відвідувачів, а викладачі (учителі, професорсько-викладацький склад ВНЗ) у використанні музейних розробок і під час занять, і в заходах виховного характеру. Отже, маємо взаємну зацікавленість у співпраці [6].

В практичній площині досвіду співпраці історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова та Одеського історико-краєзнавчого музею маємо систематичний підхід до взаємодії, який можна поділити на декілька видів та форм роботи. Слід зазначити, що своє навчання на історичному факультеті студент-історик починає окрім лекцій з ще деяких обов'язкових заходів. Так, вже багато років поспіль першокурсники традиційно відвідують музей з метою оглядової екскурсії. Слід зазначити, що ця форма роботи є дуже важливою, оскільки така форма адаптації першокурсників до нового навчального середовища є позитивною для виховання пізнавального наукового інтересу, без якого неможливе успішне навчання. Під час першої зустрічі з працівниками музею студенти розуміють, що ця установа також може стати їх майбутнім місцем роботи, оскільки музей є одним з бажаних місць для працевлаштування істориків, і більшість з працівників є випускниками нашого факультету, що також позитивно впливає на співпрацю. Одним з поширених видів роботи є використання музейних колекцій для проведення занять, оскільки ОІКМ має достатньо репрезентативні фонди та експозицію, що дозволяє проводити заняття для студентів-істориків майже з усіх тем, особливо регіонального характеру. Це дозволяє формувати

у студента не тільки фахову компетентність та закріплювати фактичні знання з окремих питань історичного процесу, але й допомагає всебічно розвивати особистість та уміння майбутнього фахівця в галузі поєднання різноманітних форм та методів роботи. Найбільш популярними в даному виді роботи є проведення лекцій-екскурсій на базі музею. Традиційними стали проведення спільних заходів навчально-виховного характеру, так щорічно до Дня вшанування пам'яті жертв Голодомору та інших пам'ятних дат загальнонаціонального та регіонального характеру музеї спільно з науковцями університету та викладачами гімназій міста проводить тематичні заходи (лекції-екскурсії, виставки, інше). Особливо важливим в цьому процесі є те, що участь в таких заходах беруть учні шкіл та гімназій, студенти, що забезпечує взаємозв'язок «школа—університет—музей». Одеський історико-краєзнавчий музей проводить активну виставкову діяльність, і студенти-історики завжди відвідують виставки. Особливо важливою та досить популярною сьогодні формою роботи є проведення майстер-класів, до участі в яких залучаються не тільки студенти, але й школярі, і це допомагає формувати у відвідувачів різного вікового статусу спільні навички та компетенції, особливо народознавчого характеру, оскільки найбільш популярними є майстер-класи з писанкарства та інших видів народного мистецтва.

Однією з основних складових системи виховання молоді, як відомо, є традиційна культура. Однак в умовах міста, навіть на ранніх етапах його існування, коли міське населення формується із сільських переселенців, привнесена ними традиційна культура досить інтенсивно трансформується і міська субкультура втрачає чимало властивих етнічній культурі ознак. Особливо активно цей процес відбувався у містах Південної України, зокрема, в Одесі, де він, в умовах багатоетнічності, прискорювався. Чи означає це, що такий дієвий виховний чинник, як традиційна культура, не може бути задіяним у вихованні міської молоді, оскільки у містах її практично не існує? Однак навіть при ствердженні відповіді на поставлене запитання доводиться визнати, що навіть за умов використання сучасних технологій у виховному процесі адекватної альтернативи такому чиннику, як традиційна культура, немає. В цьому питанні нам допомагає експозиція відділу «Степова Україна» Одеського історико-краєзнавчого музею, на базі якої не тільки проводяться заняття для студентів-істориків, але й ведеться підготовка фахівців-етнологів (Одеський національний університет є одним з небагатьох, хто здій-

снює таку підготовку). На базі відділу «Степова Україна» проводяться заняття з етнологічних спецкурсів, майстер-класи, етнореконструкції. Учасники фольклорно-етнографічного колективу «Джерело», який існує на історичному факультеті вже понад 15 років, на базі музею проводять свої традиційні реконструкції, зокрема, обрядів зимового циклу «Маланка» та «Коза».

Сучасність вимагає від освітніх, наукових та культурних установ співпраці з медійними засобами поширення інформації. Історичний факультет має досвід створення фільмів-реконструкцій народознавчого характеру (серія «Джерела») [8], деякі з фільмів цього народознавчого циклу були створені з залученням науковців історичного факультету в експозиції відділу «Степова Україна», на базі якого проводились зйомки (фільми про традиційне ткацтво українців, календарні свята болгар Буджака та інші). Досвід проведення занять на базі відділу також став при нагоді під час участі однієї з студенток факультету в програмі «Міняю жінку», проведення лекції в музеї дозволило наочно показати спільність та відмінність культур нашої гості з Фіджі, яка за умовами обміну прибула в Одесу на навчання.

На історичному факультеті Одеського національного університету імені І. І. Мечникова проблемі національно-патріотичного виховання та формування народознавчої компетенції студентів-істориків приділяється особлива увага. Ведеться пошук оптимальних форм роботи, змісту заходів, що проводяться. Перевага надається насамперед тим, що дають реальний результат за порівняно короткий час, який можна проаналізувати, дати відповідну оцінку. Ми маємо можливість організувати національно-патріотичне виховання та формування народознавчої компетенції студентської молоді з досягненням певних результатів у найближчій перспективі. Для цього максимально використовується специфіка фахового кваліфікаційного профілю факультету, організація і проведення виховної роботи здійснюється з залученням конкретних програм, проектів, які передбачають виконання реальних завдань і дають можливість з'ясування їх впливу на формування морально-етичних якостей, національної свідомості тощо [10]. В цьому питанні досвід співпраці з Одеським історико-краєзнавчим музеєм є багатограним та позитивним, але ще не всі можливості музейної педагогіки нами використані, що стане нашим подальшим завданням в майбутній роботі.

Високий фаховий рівень та компетентність колективу музею підтверджуються також співпрацею в галузі проведення міжнародних на-

укових конференцій (історичних, етнографічних, музеєзнавчих). Учасниками конференцій є провідні фахівці різних галузей історичної та етнологічної науки, музеєзнавці, педагоги, що дозволяє провести конструктивний обмін думками та розробити нові методики роботи. На базі музею проводяться численні наукові зустрічі, презентації нових наукових видань з залученням широкої громадськості та студентства.

Слід зазначити, що ще одним компонентом та видом співпраці є те, що на базі музею проводяться навчальні практики студентів, зокрема, музейна практика, за науково-практичним напрямком переважно під час проходження практики студентами накопичується комплекс навичок майбутнього науковця та музейного працівника. Також, зазначимо, що, згідно з сучасними вимогами до навчальних програм необхідною умовою для успішного викладання навчальних дисциплін є співпраця з установами,

які додатково в якості інформаційного ресурсу забезпечують процес навчання, і Одеський історико-краєзнавчий музей є однією з установ, яка офіційно зазначається в навчальних програмах викладачів історичного факультету.

Отже, репрезентовані окремі аспекти досвіду співпраці історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова та Одеського історико-краєзнавчого музею в питанні національно-патріотичного виховання та формування народознавчої компетенції студентської молоді дають підстави позитивно оцінити результати освітньо-виховної, науково-дослідної, фондової, видавничої, пам'яткоохоронної та експозиційної співпраці з використанням ресурсів музею. Досвід співпраці видається ефективним і доцільним щодо впровадження у виховний процес освітніх закладів міста, дозволимо собі висловити сподівання на подальшу спільну діяльність університету та музею.

Джерела та література

1. Горчакова О. А. Виховний потенціал етнопедагогічного досвіду у формуванні морально-етичних цінностей сучасної молоді: гендерний аспект / О. А. Горчакова, В. Г. Кушнір, Н. О. Петрова // Науковий вісник Південно-Українського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: збірник наукових праць. Спеціальний випуск: Інтеграція гендерного підходу в сучасну науку і освіту: результати та перспективи. — Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2005. — С. 229–233.
2. Довідка «Про стан національно-патріотичного виховання учнівської молоді та розвиток музейної справи в загальноосвітніх навчальних закладах» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://goipr.org.ua/upload/iblock/097/ozarchuk-t.m.-ro1%60-shkil> (02.06.2016).
3. Закон України «Про музеї та музейну справу» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80/page> (02.06.2016).
4. Кожоляно Г. Дослідницька та освітньо-виховна робота етнографічних музеїв Буковини / Георгій Кожоляно // Одеські етнографічні читання. Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості: збірка наукових праць. — Одеса: ОНУ, 2014. — С. 167–178.
5. Кушнір В. Г. Традиційна культура українців у системі виховання міської молоді / В. Г. Кушнір, Н. О. Петрова // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ століття: збірник науково-теоретичних статей. Вип. 2. — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. — С. 40–44.
6. Музей і школа: перспективи співпраці [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukped.com/skarbnichka/1010-.html> (02.06.2016).
7. Навчальний посібник з організації виховної роботи в ОНУ ім. І. І. Мечникова. — Одеса: Астропринт, 2003. — С. 7–14.
8. Петрова Н. Українознавчий компонент у сучасній культурі міста (з досвіду співпраці з одеськими телерадіокомпаніями) // Українознавство. — Київ, 2013, № 1(46). — С. 102–105.
9. Петрова Н. О. Виховання національно свідомої молоді у вищому навчальному закладі / Н. О. Петрова // Інтелігенція і влада: матеріали Четвертої Всеукраїнської наукової конференції. 20–21 березня 2006 року, м. Одеса. — Одеса: Астропринт, 2006. — С. 149–157.
10. Петрова Н. О. Формування народознавчої компетентності особистості у виховному процесі сучасного вищого навчального закладу (з досвіду роботи) / Н. О. Петрова // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. 2007. — Івано-Франківськ, 2007. — Випуск XIII–XIV. — С. 123–129.

The Odessa Regional History Museum as a part of system for national-patriotic education and teaching of ethnology to the history students (based on the work experience)

N. Petrova

The article attempts to summarize the historical experience of cooperation between the History faculty of the Odessa I. I. Mechnikov National University and the Odessa Regional History Museum for national-patriotic education and teaching of ethnology to the history students. The article presents the forms and work methods of professors, researchers, museum staff.

Keywords: patriotic education, teaching of ethnology, museum, university.